

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗ Β. ΠΙΕΡΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΩΝ

Αύγουστος 2011 - Λουλουδιές Κίτρους Πιερίας

Αύγουστος 2012 - Αρχαία Πύδνα Πιερίας

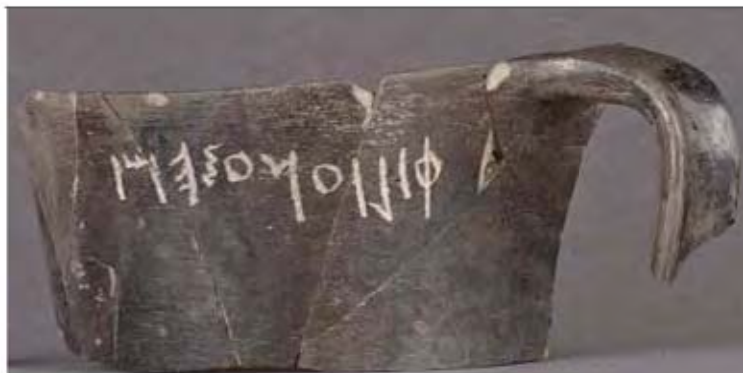
ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗ Β. ΠΙΕΡΙΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΩΝ

Αύγουστος 2011 - Λουλουδιές Κίτρους Πιερίας

Αύγουστος 2012 - Αρχαία Πόδινα Πιερίας

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ανασκαφή Παλιαμπέλων Κολινδρού / 2000 – 2010 5

Ανασκαφές στη Βόρεια Πιερία 13

**Το Επισκοπικό Συγκρότημα στις Λουλουδιές Πιερίας
και οι Λόγοι Δημιουργίας του** 21

**Ελληνικά του 700 π.Χ. στη Μεθώνη Πιερίας της
Μακεδονίας** 31

Νεολιθική Κεραμική στην Πιερία 39

Παλιάμπελα

Ρητίνη

Αιγίνιο

Λιβάδι

Κολινδρός

Μεθώνη

Μακρύγιαλος

Πύδνα

Λουλουδιές

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Κονταριώτισσα

Δίον

Λιτόχωρο

Λείβηθρα

Πλαταμώνας

Παλιός
Παντελεήμονας

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΥ 700 Π.Χ. ΣΤΗ ΜΕΘΩΝΗ
ΠΙΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Αύγουστος 2012 - Αρχαία Πύδνα Πιερίας

ΓΙΑΝΝΗΣ Ζ. ΤΖΙΦΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας και Επιγραφικής
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευχαριστώ θερμά το Διοικητικό Συμβούλιο του Φεστιβάλ Ολύμπου για την πρόσκληση, καθώς και τον Δήμαρχο Πύδνας-Κολινδρού κ. Ευάγγελο Πολύζο και τους Αντιδημάρχους κα Ξανθίπη Βασιλειάδου και κ. Παύλο Μεταλλίδη, αλλά και όλους όσους συνέβαλαν στην αποφινή φιλοξενία εδώ στην αρχαία Πύδνα, ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια του μακεδονικού βασιλείου στον Θερμαϊκό Κόλπο, μετά όμως το 354 π.Χ., όταν ο Φίλιππος κατέστρεψε το ανταγωνιστικό λιμάνι της Μεθώνης.

Όταν το 2007 επισκέφθηκα για πολλοστή φορά τον Μάνθο Μπέσιο, άρχισε να μου διηγείται τα σχετικά με την ανασκαφή της αρχαίας Μεθώνης (φωτ. 1) και να μου δείχνει, λόγω της ειδικότητάς μου στην επιγραφική, κεραμικά αντικείμενα με χαραγμένα γράμματα. (Η επιγραφική μελετά επιγραφές, δηλαδή τα κείμενα που χάραζαν οι αρχαίοι πάνω σε σκληρές επιφάνειες, όπως πέτρα, ξύλο, πηλό, κόκκαλα, μέταλλα, σε αντίθεση με τις μαλακές ύλες όπως οι πάπυροι και αργότερα οι περγαμηνή και χάρτινοι κώδικες, κείμενα που μελετά η παπυρολογία και η παλαιογραφία αντίστοιχα.) Μου εξήγησε ότι όλα τα κομμάτια αγγείων προέρχονταν από ένα κλειστό σύνολο του τέλους του 8ου και των αρχών του 7ου αι. π.Χ., δηλαδή μεταξύ 730 και 690 π.Χ. (Κλειστό σύνολο για τους αρχαιολόγους είναι αυτό που χρονολογείται με ασφάλεια, αφού η ανασκαφή του χώρου έχει ολοκληρωθεί.) Από το 2007 άρχισε ένας δύσκολος αγώνας για την εξεύρεση χρηματοδότησης, η οποία δόθηκε τελικά στις αρχές του 2011 από το Υπουργείο Παιδείας, ύστερα από τις άοκνες προσπάθειες και χάρη στη διορατικότητα των συναδέλφων στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Γιάννη Καζάζη, προέδρου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, και του Αντώνη Ρεγκάκου, διευθυντή του Τμήματος Γλωσσολογίας στο Κέντρο αυτό, αλλά και χάρη στη διορατικότητα και το ένστικτο της τότε Υπουργού κας Άνας Διαμαντοπούλου, η οποία ενέκρινε την ένταξη του προγράμματος για τις επιγραφές της βόρειας Πιερίας στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας.

Από το αρκετά μεγάλο, κλειστό σύνολο της Μεθώνης, ο Μάνθος Μπέσιος, ο Αντώνης Κοτσώνας και ο υποφαινόμενος επιλέξαμε συνειδητά να παρουσιαστεί, όσο το δυνατόν συντομότερα, στην επιστημονική κοινότητα και στο ευρύ κοινό το σημαντικότερο και μοναδικό για τα δεδομένα της Μακεδονίας εύρημα: τα 191 ενεπιγράφα αγγεία της ύστερης γεωμετρικής και πρώιμης αρχαϊκής εποχής, δηλαδή μεταξύ 730 και 690 π.Χ., που φέρουν επιγραφές, εμπορικά σύμβολα και χαραγμάτα, γιατί το εύρημα αυτό αλλάζει τα δεδομένα για την ιστορία της Μακεδονίας (ο τόμος έχει εκδοθεί σε λίγα αντίτυπα, αλλά είναι διαθέσιμος ηλεκτρονικά:

http://ancdialects.greeklanguage.gr/sites/default/files/studies/methoni_pierias_1.pdf).

Οι πληροφορίες για την αρχαία Μεθώνη είναι λιγοστές και αποσπασματικές. Το πρωιμότερο γνωστό γεγονός για την ιστορία της πόλης, το οποίο έχει αμφισβητηθεί από τους ιστορικούς αλλά φαίνεται να επιβεβαιώνεται ως ένα βαθμό από τις ανασκαφές, αποτελεί η μαρτυρία του Πλουτάρχου (Αίτια ελληνικά 293a-b) ότι περίπου το 733 π.Χ. Ερετριείς άποικοι ίδρυσαν τη Μεθώνη στη θέση που ήδη κατοικούσαν

Θράκες και μάλλον και Μακεδόνες. Από την ίδρυσή της και μετά, η πόλη-λιμάνι ακμάζει, αλλά δεν ενσωματώνεται στο βασιλείο της Μακεδονίας, με την εξαίρεση ενός μικρού χρονικού διαστήματος επί της βασιλείας του Αμύντα Γ' (393–370/69 π.Χ.). Αντίθετα, η Μεθώνη, ως μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας, συνιστούσε διαρκή κίνδυνο παρέμβασης στα εσωτερικά της Μακεδονίας, λόγω της άμεσης γειτνιάσής της με τις πρωτεύουσες των Αιγών και της Πέλλας, με το λιμάνι της Πύδνας και την ιερή πόλη του Δίου. Μάλιστα, το 359 π.Χ., όταν σε μια μάχη με τους Ιλλυριούς σκοτώθηκε ο Περδίκκας Γ' και ανήλθε στον θρόνο ο αδελφός του Φίλιππος Β', η πιο άμεση απειλή που δέχτηκε ήταν η υποστήριξη των Αθηναίων στον διεκδικητή του θρόνου Αργαίο, τον οποίο έστειλαν στη Μεθώνη με τη συνοδεία του Αθηναίου στρατηγού Μαντία και στρατό τριών χιλιάδων οπλιτών. Ο Μαντίας αποφάσισε να παραμείνει στη Μεθώνη και να στείλει τον Αργαίο με τη συνοδεία μισθοφόρων στις Αιγές, για να πείσει τους Μακεδόνες να τον αποδεχθούν ως βασιλιά αντί του Φιλίππου, ο οποίος βρισκόταν στην Πέλλα. Επειδή όμως οι Μακεδόνες δεν ανταποκρίθηκαν, ο Αργαίος αναγκάστηκε να επιστρέψει στη Μεθώνη, αλλά, πριν επιστρέψει, τον πρόλαβε ο Φίλιππος και τον νίκησε, σκοτώνοντας αρκετούς μισθοφόρους και αφήνοντας άλλους ελεύθερους κατόπιν συμφωνίας για παράδοση ομήρων. Η πρώτη αυτή στρατιωτική νίκη του νέου βασιλιά αναπτέρωσε το ηθικό του στρατού των Μακεδόνων, το οποίο μέχρι τότε ήταν καταρρακωμένο από τις συνεχείς ήττες στις μάχες με τους Ιλλυριούς. Η θέση της Μεθώνης ήταν στρατηγικής σημασίας για την ασφάλεια του βασιλείου, και έτσι μόλις πέντε χρόνια μετά την ανάρρησή του στον θρόνο και μόλις τρία μετά την κατάληψη της Πύδνας, το 354 π.Χ., ο Φίλιππος αποφάσισε να εξαφανίσει από τον Θερμαϊκό Κόλπο την παρουσία του αθηναϊκού στόλου, εξασφαλίζοντας έτσι τη χωρίς εμπόδια διέξοδο της Μακεδονίας προς τη θάλασσα. Πολιορκήσε και κατέστρεψε ολοσχερώς τη Μεθώνη, χάνοντας σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές και το δεξί του μάτι, και, αφού μοίρασε τη γη στους Μακεδόνες, ανάγκασε τους κατοίκους να μετακινηθούν Β-ΒΔ σε μια νέα τοποθεσία, επιτρέποντάς τους να πάρουν μαζί τους μόνο ένα ρούχο.

Οι αρχαίες αυτές μαρτυρίες για τη Μεθώνη φωτίζουν κάποιες στιγμές της ιστορικής της πορείας από την ίδρυσή της στα τέλη του 8ου αιώνα μέχρι και την εξαφάνισή της από τον Φίλιππο το 354 π.Χ. Ωστόσο, η σημασία της πόλης-λιμανιού δεν έχει εκτιμηθεί σε όλες της τις διαστάσεις. Οι άλλοτε ιδρυτές της, οι «διωγμένοι με τις σφεντόνες από την Κέρκυρα και την πατρίδα τους» Ερετριείς σύμφωνα με τον Πλουτάρχο (Αίτια ελληνικά 293a-b), επέλεξαν να εγκατασταθούν σε έναν τόπο, τον οποίο προφανώς ήδη γνώριζαν και στον οποίο έδωσαν το όνομα όχι ενός δικού τους αρχηγού-οικιστή, όπως συνηθιζόταν, αλλά ενός ντόπιου Πιέρου, του Μέθωνα (Πιερία είναι η πλούσια, εύφορη γη). Πάντως, και το όνομα Μέθων και το όνομα Μεθώνη μάλλον προέρχονται από τη λέξη μέθυ, δηλ. τον οίνο/κρασί στα αρχαία ελληνικά, αφού στην περιοχή πρέπει να ανθούσε η αμπελοκαλλιέργεια. Επιπλέον, Ερετρια, όπως δηλώνει η λέξη από όπου προήλθε το όνομα, είναι η «κωπηλάτρια πόλη» και Ερετριείς οι «κωπηλάτες», δηλαδή αυτοί που, εφόσον γνωρίζουν να κωπηλατούν,

γνωρίζουν επίσης την κατασκευή πλοίων και κουπιών και, συνεπώς και τις πρώτες ύλες για την κατασκευή, αλλά και τους θαλάσσιους δρόμους και το εμπόριο. Οι Ερετριείς δηλαδή ήταν ένα είδος εμπόρων και εφοπλιστών της εποχής με εξειδίκευση στη ναυπηγική και τη ναυσιπλοΐα. Ως ειδικοί, αυτοί οι άποικοι Ερετριείς προφανώς και γνώριζαν τους φυσικούς πόρους της ευρύτερης περιοχής, κυρίως την απαραίτητη και κατάλληλη ξυλεία για την κατεξοχήν δραστηριότητά τους. Σύμφωνα με τον μαθητή του Αριστοτέλη Θεόφραστο, για την επίπονη διαδικασία της κατασκευής κουπιών το μακεδονικό έλατο και το πεύκο του Ολύμπου και των Πιερίων ήταν το καλύτερο ξύλο, σε αντίθεση με τα σχεδόν άχρηστα, από άποψη εκμετάλλευσης, έλατα και πεύκα του Παρνασσού και της Εύβοιας, γιατί τα τελευταία ήταν τραχιά, είχαν όζους και ανάποδα νερά όπως λένε οι μαραγκοί και σάπιζαν γρήγορα μέσα στη θάλασσα. Όπως αποδεικνύει η κατοπινή πορεία της Μεθώνης, οι Ερετριείς που έφτασαν στη Μεθώνη περίπου το 733 π.Χ. κατάφεραν να μεταλαμπαδεύσουν τις εξειδικευμένες γνώσεις τους στους κατοίκους της νέας πόλης και οι Μεθωνάιοι ακολούθησαν πιστά τα χνάρια των μακρινών τους προγόνων. Ό,τι σήμαινε το όνομα Ερέτρια και Ερετριέας, οι Μεθωνάιοι και αργότερα οι βασιλείς της Μακεδονίας το εμπορεύτηκαν με εξαιρετική επιτυχία, αφού το λιμάνι της Μεθώνης πρέπει να τροφοδοτούσε την υπόλοιπη Ελλάδα με την απαραίτητη ναυπηγήσιμη ξυλεία, κατάλληλη για την κατασκευή πλοίων και κυρίως κουπιών, τα οποία θα κατασκευάζαν από τα πλούσια δάση των Πιερίων και του Ολύμπου στη Μεθώνη και ίσως και αλλού. (Παρθεντικά να σημειώσω ότι η εκμετάλλευση και εμπορία της ξυλείας αυτής αργότερα πέρασε κατ' αποκλειστικότητα στον εκάστοτε μακεδόνα βασιλιά, ο οποίος παραχωρούσε δικαιώματα ξύλευσης και εμπορίας ανάλογα με τις περιστάσεις, γιατί όπως είναι κατανοητό η ξυλεία αυτή ήταν πηγή πλούτου μαζί με την παράλληλη εκμετάλλευση των άφθονων μεταλλείων. Και επίσης να αναφέρω ότι από τον περικύριο Όλυμπο εξαγόταν και πίσσα, η οποία χρειαζόμαστε και στη ναυπηγική αλλά και στη ανάμιξη της με κρασί. Στις αρχαίες πηγές, ολόκληρη η οροσειρά από τα νότια έως τα βόρεια ονομαζόταν περικύριος ή μακεδονικός Όλυμπος, ενώ το όνομα Πιέρια όρη είναι μάλλον μεταγενέστερο.)

Τις αποσπασματικές αυτές μαρτυρίες των αρχαίων πηγών συμπληρώνει σε σημαντικό βαθμό η περιορισμένης έκτασης αρχαιολογική έρευνα που έχει συντελεστεί από το 2003 μέχρι σήμερα στη Μεθώνη και η οποία συνεχίζεται (φωτ. 2). Στην αρχαιότητα, στο νοτιότερο σημείο του Δέλτα του Αλιάκμονα, εκεί όπου σήμερα είναι το Παρατηρητήριο, ο Θερμαϊκός Κόλπος έβρεχε τη βόρεια και την ανατολική πλευρά του οικισμού, ο οποίος σήμερα από τις προσχώσεις έχει απομακρυνθεί περίπου 500μ. από τη θάλασσα. Μάλιστα, στα βόρεια διαμορφωνόταν αρκετά βαθύς όρμος, ο οποίος προστατευμένος, όπως ήταν, τόσο από τους βόρειους όσο και από τους νότιους ανέμους, προσέφερε εξαιρετικά ασφαλείς συνθήκες ελλιμενισμού για τα δεδομένα του Θερμαϊκού Κόλπου. Η θέση, συνεπώς, της Μεθώνης ήταν στρατηγική και ο κομβικός της ρόλος ενισχυόταν, γιατί βρισκόταν πάνω στον οδικό, παραλιακό άξονα που ένωνε τη νότια Ελλάδα με τη βόρεια και, περαιτέρω, με τη βαλκανική ενδοχώρα. Η μέχρι τώρα αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως αποδείξεις κατοίκησης

στη θέση από τη νεότερη Νεολιθική περίοδο, ενώ ήδη από την Υστερη Εποχή του Χαλκού η Μεθώνη ήταν σε επαφή με το νότιο Αιγαίο. Κατά τη διάρκεια της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου ο οικισμός φαίνεται να ακμάζει και να επεκτείνεται σημαντικά, ενώ έχει αρχίσει να αποκαλύπτεται η αγορά της αρχαϊκής εποχής, η αρχαιότερη σωζόμενη σε τέτοια έκταση και ποιότητα διατήρησης στον ελληνικό κόσμο (φωτ. 3).

Η μαρτυρία του Πλουτάρχου για την ίδρυση της Μεθώνης από Ερετριείς το 733 π.Χ. φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τη μέχρι τώρα ανασκαφική έρευνα στους δύο λόφους, τον ανατολικό, όπου και ξεκίνησαν όλα χάρη στην ανιδιοτέλεια της οικογένειας του Κώστα Μαμουδιάρη, και τον δυτικό. Τα ευρήματα του ανατολικού λόφου προέρχονται από ένα τετράπλευρο, βαθύ όρυγμα (διαστάσεων στο δάπεδό του 3,60x4,20 μ., και βάθους μεγαλύτερου των 11,50 μ.), το οποίο αποκαλείται συμβατικά «Υπόγειο» (φωτ. 4). Η διάνοιξη του ορύγματος αυτού, μία εργασία που ακολουθούσε προφανώς κάποιο μάλλον φιλόδοξο σχέδιο, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, λόγω της αστάθειας των γεωλογικών στρωμάτων. Με βάση στρωματογραφικές ενδείξεις διαπιστώνεται ότι το «Υπόγειο» επιχώθηκε εσπευσμένα με κάθε είδους υλικά, αλλά και με μεγάλες ποσότητες κερραμικής, η οποία χρονολογείται από το 730 μέχρι το 690 π.Χ. Με άλλα λόγια, περίπου το 690 π.Χ. αυτός ο υπόγειος χώρος μπαζώθηκε γρήγορα, για να μπορέσουν οι τότε κάτοικοι να σταθεροποιήσουν την επιφάνεια του λόφου, την οποία και ήθελαν να εκμεταλλευτούν κατασκευάζοντας

ίσως κάποιο κτίριο. Το μικρό σύνολο των 191 ενεπιγραφών αγγείων δεν αντιπροσωπεύει ούτε την ποικιλία ούτε τον τεράστιο όγκο του υλικού που έχει προσφέρει η ανασκαφή του «Υπόγειο» (φωτ. 5-6). Το πλούσιο αυτό υλικό περιλαμβάνει κερραμική κυρίως από τον Θερμαϊκό Κόλπο, αλλά και αγγεία που δεν κατασκευάστηκαν στη Μεθώνη αλλά προέρχονται από διάφορες περιοχές εντός και εκτός Αιγαίου (φωτ. 7-8). Μεγάλη είναι η ποσότητα εμπορικών αμφορέων ποικίλης προέλευσης (αμφορέας ήταν το μεγάλο αγγείο για μακρινές μεταφορές υγρών και στερεών προϊόντων), όπως: κορινθιακά, αττικά, ευβοϊκά, κυκλαδικά, ιωνικά, αιολικά, αλλά και φοινικικά αγγεία (φωτ. 9-10).

Αυτά τα χιλιάδες αγγεία δεν έχουν χαραγμένα. Από αυτά όμως τα 191 αγγεία συγκροτούν μια ιδιαίτερη κατηγορία, αυτή των ενεπιγραφών, και η σημασία τους είναι ανυπολόγιστη. Τα 166 αγγεία φέρουν μη αλφαβητικά χαραγμένα και σύμβολα, τα περισσότερα χαραγμένα και λίγα ζωγραφισμένα με πινέλο, τα οποία μάλλον δηλώνουν τον κάτοχο ή το περιεχόμενο ή εμπορικές συναλλαγές. Μερικά παραδείγματα: κάθετες γραμμές, σταυρός και ένα γωνιώδες S (φωτ. 11), το πτηνό χαραγμένο κατά μίμηση(;) των γραπτών πτηνών, αστέρι ή πεντάλφα ή κλεψύδρα και κλαδί (φωτ. 12) και ένα παρόμοιο σύμβολο άγνωστης σημασίας σε τρία διαφορετικά αγγεία (φωτ. 13).

Τα υπόλοιπα είκοσι πέντε είναι αλφαβητικά και τα δεκαέξι αγγεία φέρουν εγχάρακτα ένα ή δύο γράμματα, όπως για παράδειγμα (φωτ. 14): ΝΕ με τα γράμματα σε κανονική φορά (εξ εσθύ) (ίδιο αγγείο υπάρχει και στην Αιανή Κοζάνης με τα γράμματα ΕΡ) και αριστερόστροφα (επί τα λαϊά), ΕΑ, Χ, το μέχρι στιγμής αρχαιότερο συμπλήρωμα μάλλον Α και Δ. Δεν είναι βέβαιο αν στα δεκαέξι αυτά αγγεία τα γράμματα αποτελούν προσπάθεια χάραξης κάποιου είδους αλφαβητικού,

εμπορικού συμβόλου ή αν πρόκειται για την αρχή ονομάτων των κατόχων σε συντομογραφημένη μορφή.

Από τις εννέα επιγραφές σε αγγεία, οι έξι με αύξουσα χρονολογική σειρά είναι:

- Σε αμφορέα (φωτ. 15): Θεο(), μάλλον συντομογραφημένο όνομα, όπου τα Θ και Ο χαραχθήκαν με διαβήτη.
- Σε αμφορέα από τη Λέσβο (φωτ. 16): είμαι του Αντεκύδη.
- Σε τοπικό σκύφο (φωτ. 17): είμαι του Ξενί().
- Σε τοπικό αγγείο πόσης (φωτ. 18): είμαι του Επιγε[-].
- Σε ευβοϊκό σκύφο (φωτ. 19): είμαι του Αιεσάνδρου.
- Σε αγγείο πόσης από τη Λέσβο (φωτ. 20): είμαι του Φιλίωνα.

Οι επιγραφές αυτές ανήκουν στην κατηγορία των ιδιωτικών, χαραγμένων σε κεραμικά αντικείμενα οικιακής χρήσης, όπως, άλλωστε, και η πλειονότητα των πρώιμων ελληνικών επιγραφών. (Ακόμα και σήμερα πίνουμε από ποτήρια και κούπες που έχουν πάνω τους γράμματα ή σχέδια, άσχετα αν δεν δίνουμε σημασία.) Τα μικρά αυτά κείμενα αποτελούνται από σταθερά επαναλαμβανόμενες φράσεις σε απλή ή σύνθετη μορφή για να δηλώσουν τον κάτοχο του αντικειμένου: «είμαι του τάδε ή ανήνω στον δεινω». Είτε με επαγγελματικό είτε με ερασιτεχνικό τρόπο χαραγμένες, οι επιγραφές αυτές ακολουθούν γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες της ελληνικής γλώσσας και μαρτυρούν, όπως δείχνουν και οι άλλες, περίπου 80 πρώιμες ελληνικές επιγραφές, ότι η ελληνική γλώσσα στην πλήρη της ανάπτυξη είχε ήδη συντελεστεί και παγιωθεί μεταξύ 750 και 700 π.Χ., ίσως ακόμη και το 800 π.Χ., όπως υποστήριζε ένας συνάδελφος πριν από λίγους μήνες στο συνέδριο που έγινε στη Θεσσαλονίκη με αφορμή τα ευρήματα αυτά της Μεθώνης.

Η γενική εικόνα των επιγραφών εντυπωσιάζει (φωτ. 21). Άλλες έχουν χαραχθεί με ιδιαίτερα επιμελημένο, σχεδόν 'επαγγελματικό' τρόπο, και άλλες με άτεχνο και ερασιτεχνικό τρόπο. Η φορά των γραμμάτων έχει κατεύθυνση κανονική (ες ευθύ) αλλά και αριστερόστροφη (επί τα λαϊά), γεγονός το οποίο συνεπάγεται ότι σε ορισμένες περιοχές του ελληνικού κόσμου και οι δύο κατευθύνσεις στη φορά χάραξης των γραμμάτων συνυπήρχαν από πολύ νωρίς, αν δεν ήταν σύγχρονες με την υιοθέτηση και διάδοση του αλφαβήτου. Τα σχήματα των γραμμάτων στις επιγραφές του Φιλίωνα, του Αντεκύδη, του Ξενί(), και του Θεο(), αν δεν αποδεικνύουν, τουλάχιστον αφήνουν ανοιχτό το ενδεχόμενο να υπήρχαν στη Μεθώνη περισσότερα από ένα αλφάβητα σε χρήση, ενώ η ελληνική διάλεκτος που μιλούσαν στη Μεθώνη δεν μπορεί να διαπιστωθεί από τις λιγοστές λέξεις, εκτός ίσως από την επιγραφή στο ποτήρι του Αιεσάνδρου, όπου η ταύτιση της διαλέκτου με την Ιωνική είναι μάλλον ασφαλής.

Εντυπωσιακότερο όλων των αντικειμένων είναι το ποτήρι του Αιεσάνδρου (φωτ. 22), πάνω στο οποίο με ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια χαραχθήκε το κείμενο, από το οποίο σώζεται μόνον η αρχή και το τέλος και ενδιάμεσα μερικά ακόμα γράμματα. Το κείμενο αρχίζει με τη δήλωση ιδιοκτησίας: «είμαι (το ποτήρι) του Αιεσάνδρου» (hΑιεσάνδρο έμ[ι ποτέριον] και καταλήγει με την απειλητική φράση, της οποίας ο ιαμβικός ρυθμός είναι μάλλον βέβαιος: «θα χάσει τα μάτια (ή τα χρήματά) του» ([— όμμ- ή χρεμ]άτον στερέσ[ετ]αι = — — —, x — —). Το ιαμβικού ρυθμού τέλος του κειμένου φαίνεται να αποτελεί προάγγελο μία άλλης επιγραφής ιαμβικού επίσης ρυθμού από την Κύμη της Ιταλίας που χρονολογείται μεταξύ 675 και 650 π.Χ. και σώζεται

ολόκληρη:

Της Ταταίης είμαι η λήκυθος· όποιος με (εμένα τη λήκυθο) κλέψει, θα τυφλωθεί» (ή «όποιος μου (την) κλέψει»).

Το επίγραμμα αυτό, μεταγενέστερο κατά δύο περίπου γενιές, είναι νοηματικά παρόμοιο με το τέλος του επιγράμματος του Αιεσάνδρου και μάλλον συμπληρώνει το νόημά του που λείπει. Προφανώς και στο επίγραμμα του Αιεσάνδρου μετά τη δήλωση ιδιοκτησίας, το κείμενο πρέπει να αποκατασταθεί με κάποια απειλητική φράση, π.χ., «όποιος μου το στερήσει ή μου το κλέψει», για να ακολουθήσει η κατάληξη: «θα χάσει τα μάτια του ή τα χρήματά του». Έτσι, γίνεται κατανοητή η περιπαικτική και σικωπτική διάθεση του επιγράμματος: ο κάτοχος ενός αγγείου που δεν ήταν μεγάλης αξίας απειλεί με υπερβολική τιμωρία αυτόν που θα το καταστρέψει ή θα το κλέψει. Το ίδιο το αγγείο έχει μικρή αξία και, συνεπώς, όχι μόνο δεν αντιπροσωπεύει αυτό το οποίο δηλώνει η επιγραφή, αλλά είναι το ακριβώς αντίθετο. Οι ομοιότητες των δύο επιγραφών από τη Μεθώνη και την Κύμη είναι εντυπωσιακές. Ενώ μέχρι τώρα θεωρούσαμε ότι η λυρική ποίηση πρωτοεμφανίζεται μετά τον Όμηρο, το επίγραμμα του Αιεσάνδρου και της Ταταίης είναι οι πρώτες κυριολεκτικά καταγεγραφές λυρικής και συμποτικής ποίησης, ενός λογοτεχνικού είδους, το οποίο αναδύεται σχεδόν ταυτόχρονα με την επική ποίηση στα συμπόσια.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα της ανασκαφής του Μάνθου Μπέσιου και η μελέτη της κεραμικής από τον Αντώνη Κοτσώνα αποδεικνύουν ότι η αποικία της Μεθώνης συγκροτήθηκε πιθανότατα από κύματα αποίκων που έφθασαν διαδοχικά σε κάποιο βάθος χρόνου και εγκαταστάθηκαν ειρηνικά, ίσως και με τη σύμφωνη γνώμη του τοπικού πληθυσμού, σε μία θέση, η οποία τους ήταν ήδη γνωστή. Το πλήθος της κεραμικής από άλλες περιοχές που βρέθηκε στο «Υπόγειο» και ειδικά των εμπορικών αμφορέων αναδεικνύει το εμπόριο ως κυρίαρχο κίνητρο για τον αποικισμό, τουλάχιστο γι' αυτόν της Μεθώνης. Η άφιξη των Ερετριέων συνδέεται με μία έντονη κλιμάκωση στην εμπορική σημασία της θέσης, αλλά και με την έναρξή της σε δίκτυα εμπορίου και επικοινωνίας των Πανελλήνων, διεργασίες τις οποίες υπαινίσσεται λίγο αργότερα ο Αρχίλοχος (απ. 102 West: ως Πανελλήνων οίζυς ές Θάσον (ή στην περίπτωση μας ές Μεθώνην) συνέδραμεν) σε σχέση με τον αποικισμό της Θάσου. Οι ιστορικές αυτές διεργασίες δημιούργησαν ένα κοσμοπολίτικο περιβάλλον στη Μεθώνη, ενώ τόσο η κεραμική όσο κυρίως τα αλφαβητικά χαραγμένα ενισχύουν την πιθανότητα ότι οι Ερετριείς που εγκαταστάθηκαν στη θέση συνυπήρχαν όχι μόνο με τον τοπικό πληθυσμό, Θρακών και Μακεδόνων, αλλά και με Έλληνες από άλλες περιοχές, κατά πάσα πιθανότητα Ίωνες από το ανατολικό Αιγαίο. Ο τοπικός πληθυσμός φαίνεται πως διατηρούσε έναν αξιόλογο ρόλο τόσο στις μεταλλουργικές εργασίες όσο και στο εμπόριο και γενικότερα στην οικονομία της Μεθώνης, ρόλος που όχι μόνο δεν επισκιάστηκε αλλά μάλλον επεκτάθηκε και σε άλλες δραστηριότητες με την άφιξη των αποίκων. Η Μεθώνη, εκτός των σχέσεών της με τη μητρόπολη, την Ερέτρια, επικοινωνούσε με όλα τα τότε γνωστά μεγάλα κέντρα παραγωγής και μετείχε σε ένα ή περισσότερα δίκτυα εμπορικών και άλλων ανταλλαγών, γιατί και η ίδια ήταν ένα σημαντικό λιμάνι στον Θερμαϊκό και ένα κοσμοπολίτικο κέντρο παραγωγής.

Το γεγονός αυτό δικαιολογεί πολύ καλύτερα τα πλούσια ευρήματα της Μεθώνης και μάλιστα την ποικιλία της γραφής, ενώ τα εμπορικά και άλλα δίκτυα, στα οποία μετείχε, επέτρεψαν στη Μεθώνη τη διεύρυνση των επαφών και κατ'επίκταση των επιδράσεων και των επιρροών, ανάμεσα στις οποίες ήταν και η πρώιμη χρήση του ελληνικού αλφαβήτου και της ελληνικής γλώσσας (φωτ. 23). Μόλις οι άνθρωποι έμαθαν το αλφάβητο για να διευκολύνονται στο εμπόριο, άρχισαν να χαράσσουν πάνω στα συμποτικά τους αγγεία — τα περισσότερα από αυτά όχι μεγάλης αξίας— όχι μόνο το όνομά τους, αλλά και τα μικρά ποιήματα που συνέθεταν χάριν παιδιάς και αστεϊσμού για τα γλέντια τους στα συμπόσια. Η Μεθώνη στη Μακεδονία είναι από τις λίγες περιοχές του ελληνικού κόσμου, όπου πρωτοεμφανίζονται ελληνικά και μάλιστα γύρω στο 700 π.Χ. Τα λιγοστά παραδείγματα από τον Πλαταμώνα της Πιερίας, το Καρραμπουρνάκι της Θεσσαλονίκης και την Τορώνη στη Χαλκιδική δεν είναι συγκρίσιμα με αυτά της Μεθώνης ούτε σε όγκο ούτε σε ποιότητα ούτε σε ποικιλία. Το μικρό σύνολο από τη Μεθώνη ως προς τη χρονολόγησή του συγκρίνεται με ανάλογες ομάδες ενεπίγραφων αντικειμένων κεραμικής από άλλες περιοχές όπως: την Εύβοια, τον Ωρωπό και τη Θήβα, την Αττική, τις Πιθηκούσες και την Κύμη της Ιταλίας, αλλά, κυρίως, με την ομάδα ενεπίγραφων αγγείων από τον Κομμό της Κρήτης.

Η μαρτυρία των 191 ενεπίγραφων αντικειμένων από τη Μεθώνη και κυρίως τα 25 αντικείμενα με τα ελληνικά γράμματα συνιστούν τη σπουδαιότερη ανακάλυψη των τελευταίων 50 χρόνων στην αρχαιολογία για τους εξής λόγους:

- 1) Η ιστορία των Μακεδόνων, η οποία μέχρι τώρα άρχιζε περίπου το 650 π.Χ., μετατίθεται κατά τουλάχιστον 50 με 80 χρόνια, γύρω στο 730 με 700 π.Χ.
- 2) Η εμφάνιση και στη Μακεδονία της ελληνικής γλώσσας

στην παγιωμένη της μορφή, υποστηρίζει τη μετάθεση της εισαγωγής του αλφαβήτου τουλάχιστον κατά έναν αιώνα, από το 750 π.Χ. περίπου στο 900 π.Χ.

Και 3), αλλά όχι και τελευταίο, θα σταματήσω όμως μ' αυτό για να μην προκαλέσω και άλλο την υπομονή σας, η εμφάνιση του επιγράμματος του Αιεσάνδρου, μιας από τις πρώτες γραπτές απόπειρες σύνθεσης λυρικής ποίησης, υποδεικνύει ότι ήδη από τον 8ο αιώνα π.Χ. όσοι μετείχαν στα συμπόσια και στα γλέντια δεν άκουγαν μόνο τα τραγούδια του Ομήρου, αλλά συνέθεταν και αυτοσχέδια λυρικά ποιήματα, με σκοπό να πειράξουν ο ένας τον άλλο κατά τη διάρκεια του γλεντιού (μόνον άλλα δύο ποιήματα έχουν βρεθεί από αυτή τη χρονολογική περίοδο, ένα στην Αθήνα και ένα στις Πιθηκούσες της Ιταλίας, το νησί απέναντι από τη Νάπολι).

Όλα αυτά και πολλά ακόμη αποδεικνύουν αυτό που στο παρελθόν έχουν υποστηρίξει ο Nicholas Hammond, ο Μανόλης Ανδρόνικος, ο Μιχάλης Τιβέριος, έχοντας ελάχιστες μαρτυρίες στα χέρια τους και γι' αυτό η άποψή τους δεν είχε γίνει ευρέως αποδεκτή: ότι δηλαδή η Μακεδονία αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του ενιαίου, ελληνικού αιγαιακού χώρου ήδη από την κρίσιμη περίοδο της Εποχής του Σιδήρου (1050-700 π.Χ.) και την Αρχαϊκή περίοδο (700-480 π.Χ.), περίοδοι που διαμόρφωσαν τη δυναμική εμφάνιση της Μακεδονίας στα κλασικά χρόνια.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η απρόσκοπτη συνέχιση της έρευνας και της μελέτης των ευρημάτων από την αρχαία Μεθώνη, από την Πύδνα και τα τεράστια νεκροταφεία της, από τις Λουλουδιές Κίτρους, από τα Παλιάμπελα Κολινδρού, είναι ΠΡΩΤΗ προτεραιότητα ΟΛΩΝ ανεξαιρέτως των κατοίκων της βόρειας Πιερίας και μπορεί να αποτελέσει τη ναυαρχίδα της ανάπτυξης την οποία όλοι επιθυμούμε για τη βόρεια Πιερία.

1

2

3

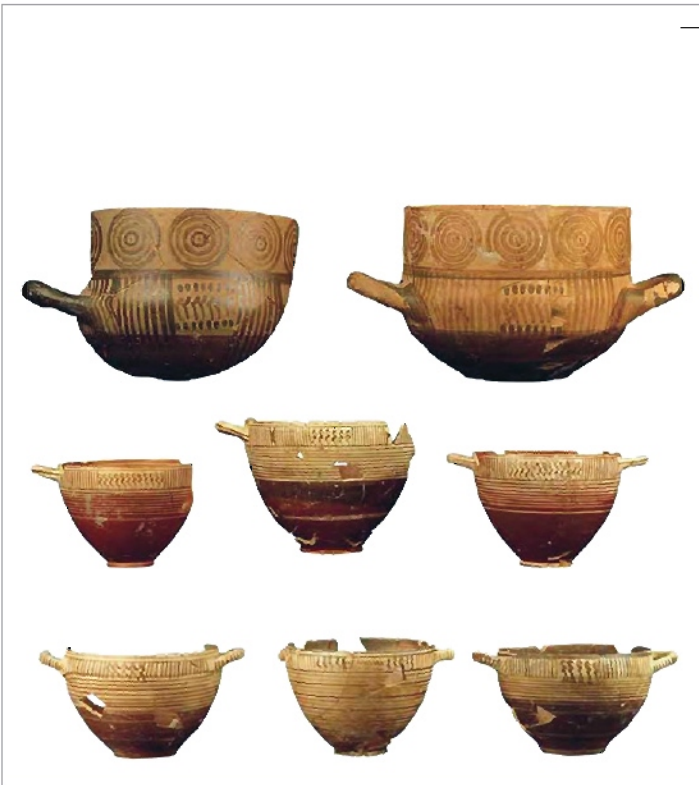
4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

περίπου 700 π.Χ. σε αμφορέα
 όνομα συντομογραφημένο

*vacat*² Θεο() *vacat*

15

περίπου 700 π.Χ. σε αμφορέα από τη Λέσβο όνομα

vacat Άντερύδεος *vacat*

16

περίπου 700 π.Χ.
 σε τοπικό σκύφο επί τα λαιά
 όνομα συντομογραφημένο

vacat Σχενι() *vacat* (= <Χσ>ενι())

17

19

περίπου 730-720 π.Χ. σε τοπικό αγγείο πόσης
 επί τα λαιά όνομα συντομογραφημένο

vacat Έπιγε[- έμί?]

18

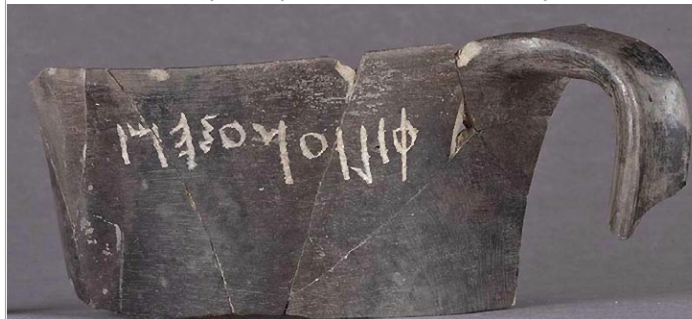
περίπου 730-720 π.Χ. σε ευβοϊκό σκύφο επί τα λαιά
 όνομα και ιαμβικός στίχος

ηΑκεσάνδρο έμ[ι ποτέριον vel sim.]

21

περίπου 730 π.Χ. σε συμποτικό αγγείο
 από τη Λέσβο επί τα λαιά όνομα

Φιλίονος έμί

20

23

22

ηΑκεσάνδρο έμ[ι .....]ε[τετο[...]] μεκ[...]] ατον στερέ-
 σ[ε]τ[αι].

ηΑκεσάνδρο έμ[ι ποτέριον vel sim.]

[κίρεμ- vel όμ]άτον στερέσ[ε]τ[αι]

Κύμη της Ιταλίας:

Ταταίης έμ[ι λ]έφθος: Ιός δ' άν με κλέφ[αι], θυφλός έσται.

Η ΕΚΔΟΣΗ "ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗ Β. ΠΙΕΡΙΑ"
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ ΤΟΥ 2012 ΣΕ 2.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ.
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: **SMARTCOM**
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ © ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΛΥΜΠΟΥ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΣΚΟΡΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΟΛΥΜΠΟΥ
Σανταρόζα 1, 601 00 Κατερίνη
Τ.: 23510 76041, F.: 23510 76042

info@festivalolympou.gr, www.festivalolympou.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας - Θράκης 2007-2013

Φεστιβάλ Ολύμπου 2011 - 2013

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ενδιάμεση
Διοικηριστική
Αρχή

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης